

Kálmán C. György¹

KONFERENCIA-ELŐADÁS A KONFERENCIÁKRÓL²

Odorics Ferenc 60. születésnapjára

Az itt következő konferencia-előadás arra hívja fel a figyelmet, hogy a szegedi deKON csoport egyik legfontosabb vívmánya az volt, hogy újraértelmezte és megújította a konferencia intézményét. Az előadás először megmutatja a konferencia intézményes kereteit (meglehetősen lassú, körülményes – amolyan hagyományos-konferenciás – módon), majd megmutatja, hogyan sikerült ezeket a kereteket – és milyen következményekkel – szétfeszíteni.

(*A konferencia intézménye*) Nemigen van szakirodalma annak, hogy milyenek is a konferenciák, hogyan alakul a történetük – mindenki, aki találkozik velük, bármilyen minőségben, hamar és gond nélkül elsajátítja azt az íratlan szabályrendszert, amely irányítja őket.

Nem voltak mindig konferenciák – ennek az intézménynek is van története. Az Akadémián például a 19. század közepe óta rendszeresen voltak felolvasások, de többnyire csak egy-egy tudós olvasott fel, vagy ha többen, akkor a tárgy nem volt azonos vagy hasonló; a 20. század elejétől viszont már biztosan léteztek és egyre fontosabbak lettek a konferenciák (a század elején gyakran „ankétoknak” nevezték őket). A 20. század második felére már egyértelműen a tudományos élet legfontosabb intézményei közé tartoznak – majdnem mint a folyóirat-publikációk. Presztízsük is megállíthatatlannul növekedett. Nyilván ezzel függ össze, hogy a kereskedelem, iparban, egészségügyben és általában mindenütt, ahol bármiféle találkozót tartanak, szeretik ezeket „konferenciának” titulálni, még ha számos eleme hiányzik is annak, amit *tudományos konferenciának* nevezünk. Ahogyan a kozmetikumoknak vagy a répatermelésnek is van már „filozófiája”, úgy a *konferencia* elnevezés is mintha rangot kölcsönözne bármilyen eseménynek.

A konferencia tehát mostanra a tudományos élet nagyon fontos része lett. A Magyar Tudományos Művek Tárában egyesek minden konferencia-szereplésüket feltüntetik,

¹ A szerző az MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Irodalomtudományi Intézete Irodalomelméleti Osztályának tudományos főmunkatársa.

² Előadás-változata elhangzott az Odorics Ferenc születésnapjára rendezett konferencián, Szegeden, 2016. április 14-én.

állítólag ezt bizonyos intézmények meg is követelik – vagyis (legalábbis darabszámra) ugyanaz a súlyuk, mint egy-egy tanulmánynak. A konferencia mint intézmény élettartama ráadásul éppolyan hosszúnak ígérkezik, mint a folyóirat-publikációé: pedig vannak olyan intézmények (vagy műfajok), amelyek elég rövid életűek voltak, például az emlékbeszéd vagy akár az akadémiai felolvasó-ülés (amely nyomokban még létezik, de protokolláris jelentősége van, tudományos szerepe aligha).

Jó pár éve csekély technikai és elenyésző anyagi segítséggel megoldható, hogy egymástól tetszőlegesen távol lévő résztvevők (és közönség) bevonásával rendezzenek konferenciákat; ennek a megoldásnak nagyon hamar át kellett volna vennie a hagyományos találkozók szerepét. Mégsem ez történt. Valami okból (és erre később utalok majd) a személyes részvétel fontosabbnak, értékesebbnek, hasznosabbnak bizonyult, mint a szövegek forgalmazása, a tudományos eszmecsere, a gyors reakció (amiket mind fényesen biztosítani tudna az elektronikus összeköttetés).

(Szabályok és szereplők) A konferencia leírható volna mint bizonyos *szereplők* és *szabályok* együttese. Ami a szabályokat illeti: a konferencián egymás után lépnek a közönség elé a felolvasók-előadók (vagyis nem egyszerre, hanem egymást követően beszélnek); az előadásokat rendszerint megelőzi egy rövid megnyitó, és olykor záróbeszéddel végződik (de ez gyakran elmarad). Az előadások valamilyen módon rendezve vannak (ennek sokféle szokása és szabálya lehet), néhány egymást követő előadás után szünet van (az egyes előadások hossza pedig előre meg van határozva). A vita vagy az egyes előadások után, vagy több egymást követő előadás után kerül sorra, ezt a levezető elnök irányítja (ő adja meg a szót, neki joga van először hozzászólni, kommentálni a felszólalásokat). És nyilván még számtalan szabály van, amelyeket valamennyien ismerünk és felismerünk, ha konferenciát szervezünk, vagy akárcsak részt veszünk rajtuk, tiszteletben tartjuk is őket, anélkül, hogy külön meg kellene fogalmaznunk.

Vannak a szereplők: az elnök, az előadók, a vitázók (vagyis a közönség egy rész-halmaza). Az elnök feladatáról már szóltam; az előadó ideiglenesen (a konferencia azon időszakában, amíg az ő előadása elhangzik) alárendeltje az elnöknek, aki figyelmeztetheti az időre, akár félbe is szakíthatja; az előadónak be kell tartania a számára kiszabott időt, és persze a tárgyról kell beszélnie (ebbe is beleszólhat az elnök, bár erre még nem láttam példát). Rendszerint az előadó szemben áll vagy ül a közönséggel, ahogyan az elnök is. A közönség nem szólhat közbe az előadás alatt, akkor kap szót, ha az előadó befejezi a beszédet, és az elnök megnyitja a vitát, és az elnök beavatkozhat, ha valamelyik vitázó túl hosszan beszél. Vitázni nem kötelező, de előfordul, hogy az elnök felszólít valakit a közönség soraiból, hogy szóljon hozzá az előadáshoz (ez elég kínos is lehet). A konferencia tényezőinek felsorolásához tarthat még a helyszín: a konferenciákat egyetemeken, kutatóintézetekben, esetleg kölcsönként vagy kibérelt díszes helyszíneken tartják, és mindenképpen igyekeznek valami szép, elegáns és a tudományos komolyságot sugalló termet szerezni.

(*A konferenciák sikere*) Mitől, hogyan sikeresek a konferenciák? Úgy értem – mitől válhatott ilyen tartóssá és megkérdőjelezhetetlenné magának az intézménynek a hasznossága? Legalább három szintről kell beszélnünk. *Tudományos* szinten van rá esély, hogy olyan előadások is elhangzanak, amelyek újdonságot, érdekességet jelentenek, amelyek tudományos értelemben a hallgatóság épülésére szolgálnak – vagy, hogy legalább az előadást követő vitában érdekes, megfontolandó érvek hangzanak el, de legalább a jelenlevő közönség érdeklődni kezd egy téma, egy módszer, egy elhangzott szakirodalmi hivatkozás iránt. A konferenciák anyagai olykor megjelennek – könyvben vagy folyóiratban, esetleg külön-külön, de mégis a nagyobb nyilvánosság számára hozzáférhetően; még arra is van példa, hogy maga a vita is napvilágot lát, vagy az egyes megjelenő írások beépítik a vitát vagy annak egyes elemeit a szövegbe – így aztán az aktuális (élőszóban elhangzott) konferencia-előadáson és vitán túl is megnő a konferenciák hatóköre és hatása. Van rá esély, hogy egyik-másik konferencia *mint ilyen*, vagyis konferenciaként válik nevezetessé, állandó hivatkozási ponttá. Persze elsősorban, ha rögzített, írásos nyoma marad.

A *szerepek* szempontjából is sok jótéteménnyel, üdvös hatással kecsegtetnek a konferenciák. A konferencia remek alkalom a fiatal, kezdő tudósoknak arra, hogy megmutassák magukat, hogy elismertséget, presztízst szerezzenek, hogy legalább a nevüket megismerjék. A beérkezettebbek számára részint a megerősítés ígérését hordozza, részint alkalom arra, hogy ezt-azt kipróbáljanak, először dobjanak be a köztudatba még kiforratlan, kísérleti elképzeléseket. (Gyakran a fiatalabbak óvatosabban e tekintetben, több a veszténivalójuk.) A konferencia olykor hatalmi harcok megvívásának a terepe: a vita hevében több-kevesebb durvasággal hordhatják le egymást a szereplők, kirajzolódhatnak (vagy újrakirajzolódhatnak) az összetartozás, ellenségeskedés, elhatárolódás és szolidaritás erővonalai. Ezek olykor tudományosan is értelmezhetők, olykor nem. Külön ügy az elnök szerepe (aki gyakran nem is szerepel előadóként a konferencián, közönségként és vitázóként sem feltétlenül): elnöknek lenni dicsőség, a konferencia szervezői nagy gonddal és mindenféle megfontolások alapján választják ki a megfelelő embert erre a szerepre. Az elnöki rang hatalmat ad annak, aki ezt kiérdemli, és akár vissza is lehet élni vele: befolyásolni lehet a vitát, a közönség reakcióit, de még az előadót is. És persze ha valaki (váratlanul, jobb híján, véletlenül) elnök lesz, az hatással lehet későbbi életére is (legyen ő az elnök, tavalý is ő volt...). A közönségnek és a vitázóknak is jó a konferencia: ha nem akarnak, meg se kell szólalniuk, ha tudományos, hatalmi vagy egyszerűen pszichológiai motívumaik úgy diktálják, mégis megmutatkozhatnak, még jelentős figyelmet is kaphatnak.

Valami mégsem stimmel.

Ez lenne a sikeresség harmadik, *személyes* szintje – ami viszont inkább csöddöt, semmint sikertörténetet jelez. Az eddigiekben igyekeztem úgy bemutatni a konferenciákat, hogy a tárgynak megfelelően kellően unalmas legyenek. Mert a konferencia-előadások rendszerint unalmasak. És többnyire a konferenciák is unalmasak. Mindnyájan tudunk üdítő kivételeket, olykor megmarad bennünk egy-egy jól sike-

rült, izgalmas előadás (bár a többi ennek megfelelően elhomályosodik), nagyon ritkán egy-egy konferenciára is örömmel emlékszünk – de azért ez az egyre jobban bejáratott, megszilárdult és ismerős intézménnyel legtöbbször mégiscsak elégedetlen. Részt veszünk benne, persze, mert kell (intézményes és adminisztratív okokból, olykor a téma is érdekel), meg mert olykor van mondanivalónk vagy vitatkozni valónk, de sokkal fontosabbnak, érdekesebbnek, elmemozdítóbbnak tartjuk a tantermi, folyosói vagy kocsmai beszélgetéseket.

Egyébként ez a konferenciák eredete is: a konferencia nem más, mint a tantermi, folyosói vagy kocsmai viták, eszmecserék erősen formalizált és kicsit több nyilvánosságot kapó változata, a rögzítés és publikáció reményével. Minthogy azonban a formalizálás, protokoll, a szabálykövetés rátelepszik a lényegre – a szabad, kötetlen és baráti hangnemű vitára, a gondolatok kifejtésének időtartamára (ideértve azt is, hogy nem illik öt percet beszélni, ha húsz perc áll rendelkezésre, ha nincs több mondanivalónk, akkor se) – tehát ez az erős megkötöttség frusztráló, kellemetlen hatással van a konferenciák résztvevőire. Gyakran alig várják a szünetet, amikor végre igazi tudományos diszkussziót folytathatnak.

(A változtatás igénye) Ha a konferenciák két szinten (tudományos és szerep-szinten) sikeresnek tekinthetők, de a harmadik – a személyes – szint mégis csupa rossz élményt jelent, akkor logikus, hogy ezen változtatni kéne.

Minden elemet nem lehet, de nem is szabad megváltoztatni – akkor már nem is volna az így létrejövő intézmény konferenciának nevezhető. Nem – az igazi felforgatást éppen az jelenti, ha egy-egy elemet változtatunk meg. Nyilván nem jó, ha mindenki egyszerre beszél. Az sem, ha mindenki végtelen hosszan beszélhet. De vannak nagyon egyszerű, mégis meglepően hatékony módosítások. Ahogyan a karneválban helyet cserélnek a közösség nagy terei – a templom és a kocsmák –, úgy kimozdíthatók a konferencia megszentelt terei, a játék otthonos terepe (tanterem, díszterem, konferencia-központ) – a kocsmaiba. Ezzel egyúttal némileg vissza is vezetjük a konferenciát saját eredetéhez, a szabad beszélgetéshez. Csodák történhetnek pusztán ettől a gesztustól. A közönség ülhet összevissza, kis asztalkáknál, akár háttal az előadónak, lehet előttük sör, bor, kávé, fanta, ropi. Aztán: a szereplők közül az előadóknak és a közönségnek meg kell maradniuk, de bizonyos szerepektől is meg lehet szabadulni. Minek elnök? Ne legyen a pulpituson ülők között semmiféle alá-fölrendeltségi viszony (egyébként meg pulpitus sem kell). A vitát nem kell vezetni, vagy ha valamennyire mégis, arra ott van maga az előadó. Harmadszor: fölösleges a gondosan megkomponált sorrend – persze, valami sorrendre szükség van, de kár erre túlságosan odafigyelni, úgyis mindenki másról és másképpen beszél, a figyelmes közönség majd megteremti az összefüggéseket az egymástól nagy időkülönbséggel elhangzó előadások között is.

Nem tudom, kié a copyright – én Odorics Ferenc nevéhez kötöm azt a forradalmi, felszabadító, óriási fordulatot, ami után másként tekintünk a tudományos konferenciák intézményére, ami nemcsak a maga idejében és helyén jelentett szenzációt,

hanem máig igazodási pont. A szegedi deKONferenciákról beszélek. Olyan fórumot sikerült létrehozni, ahol előadó és közönség remekül érzi magát, ami rendkívül inspiratív és intellektuálisan izgalmas, ami megváltoztatja a konferenciákról alkotott képünket. Káros hatása, hogy egy fokkal még gyalázatosabban érezzük magunkat minden más konferencián. De talán aki belekóstolt, valamit igyekszik átmenteni belőle a leghagyományosabb közegekbe is.

Konferencia a Mojóban (a Szegedi Egyetem tözsomszédtségában levő vendéglátóipari egységben), ennyi az ötlet. Látszólag. Valójában persze sokkal több: a merev, túlszabályozott és unalmas tudományos beszéd mód felülvizsgálata – együtt ennek formalizált kereteivel –, a sokszínűség rehabilitálása, a „kocsmái” és a „dísztermi” megszólalás humoros (mégis mély értelmű) keverése. Mégis több volt mindez, mint alkalmi, laza kocsmái dumálgatás, amit amúgy konferenciának neveztek el. Megjelentek sorban a deKONferencia-kötetek, és remek szövegek vannak bennük: köztük sok olyan, amire máig hivatkoznak, diákok és szakemberek máig számon tartanak, örömmel olvasnak. Pedig Odorics még azt a rendkívül kockázatos lépést is megengedte magának, hogy az első deKONferenciának témát sem adott – én legalábbis úgy emlékszem, valami homályos, teljes szabadságot adó meghívás volt csak, persze az akkor már működő deKON-csoport gondolkodásmódját, teoretikus és elemző irányát illet szem előtt tartani –, de a konferenciák egyik legfontosabb elemét, a központi témát is kiiktatta az első találkozó.

És mégis: már az első deKONferencia és konferencia-kötet is remekül sikerült. Akik azt hitték, hogy itt csak konferenciának kinevezett kocsmái trécselésről van szó, meglepődhettek. És aztán jött a kiváló *Fanni*-, majd a *Fuhasok*-kötet, meg a többi – és példát jelentettek. Máig lehet igazodni hozzájuk. Nemcsak az írott formához: ahhoz is, amiből ez keletkezett. Más szöveg az, amit görcsösen, szigorúan beszabályozott körülmények közé szánva, magukat mutogató és pozicionáló szereplők közegében, megszentelt falak között olvas fel valaki – és más, ha oldott hangulatban, a viccre is fogékony kollégák körében, kísérletezésre ösztönző atmoszférában beszél. Egyszerűen több esély van arra, hogy jobb, érdekesebb, izgalmasabb írások jöjjenek létre.

Ez Odorics és a deKON csoport nagy és múlhatatlan érdeme. A tudománynak (vagy legyünk szerényebbek: az irodalomról szóló tűnődésnek, az irodalmi szövegek értelmezésének) érdekesnek, vonzóknak, esetenként mulatságosnak is kell lennie. Ez együtt jár a megszokott formák átalakításával is: a szövegek legyenek meglepők, fordulatosak, olykor váratlanok, legyen bennük önreflexió és humor, a konferenciák és konferencia-előadások unalmából pedig elég volt.